

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саиткамоллов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish..... Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market..... Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abdurkarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

KORXONADA LIKVIDLIK RISKINI MINIMALLASHTIRISH ORQALI UNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI SAQLAB QOLISH

Latipova Shaxnoza Maxmudovna

SamISI dotsenti

Annotatsiya: Maqolada moliyaviy risk turlaridan biri sifatida likvidlik riskining mohiyati, ahamiyati va uning turlari yoritilgan. Likvidlik omilini e'tiborga olgan holda investitsion operatsiyalarning kerakli daromadlik darajasini shakllantirishning uslubiy asoslarini aniqlash yo'llari taklif etilgan. Shuningdek, likvidlik riskini pasaytirish orqali korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: risk, likvidlik riski, moliyaviy barqarorlik, aktiv, majburiyat, "risk-daromadlilik", moliyaviy barqarorlik.

Abstract: The article describes the essence, meaning and types of liquidity risk as one of the types of financial risk. Taking into account the liquidity factor, ways to determine the methodological basis for forming the required level of profitability of investment operations are proposed. Scientific and practical proposals were also given to ensure the financial stability of enterprises by reducing liquidity risk.

Key words: risk, liquidity risk, financial stability, asset, liability, risk-return, financial stability.

Аннотация: В статье описаны сущность, значение и виды риска ликвидности как одного из видов финансового риска. С учетом фактора ликвидности предложены пути определения методической основы формирования необходимого уровня доходности инвестиционных операций. Также были даны научно-практические предложения по обеспечению финансовой устойчивости предприятий за счет снижения риска ликвидности.

Ключевые слова: риск, риск ликвидности, финансовая устойчивость, актив, обязательство, "риск-доходность", финансовая устойчивость.

KIRISH

Har bir xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyati risklar bilan bog'liq, lekin ular orasida eng xavfli sifatida xo'jalik yurituvchi subyektning to'lov qobiliyatsizligini yuzaga keltiradigan, buning natijasida uning moliyaviy barqarorligini izdan chiqarib, oxir-oqibatda bankrotlikka yetaklaydigan risk turi – bu likvidlik riskidir.

Korxona likvidlik riski deganda, eng oddiy holatda korxona tomonidan o'z majburiyatlarini bajara olmaslik ehtimolligi tushuniladi. Bunda quyidagi ikki muhim jihatga alohida to'xtalib o'tamiz: likvidlik va to'lovga qobiliyatlilik. Bu ikki tushuncha garchi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lsada, ammo mohiyatan farqlanadi. Birinchi tushuncha majburiyatlarni bajarish bo'yicha potentsial imkoniyatlarni anglatadi. Ushbu tushuncha, avvalo aylanma aktivlarning qisqa muddatli majburiyatlardan ortiq bo'lishida namoyon bo'ladi. Ikkinchi tushuncha esa o'sha potentsial imkoniyatni ma'lum bir vaqtda amalga oshirilishini ifodalaydi. Boshqacha aytadigan bo'lsak, mijozlar oldidagi majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish uchun pul mablag'larini to'lashning jismoniy imkoniyatlari tushuniladi. To'lovga qobiliyatlilikka oid yana bir qarash mavjudki, u kompaniya aktivlarini sotishdagi mumkin bo'lgan yo'qotishlar miqdorini anglatadi, ya'ni korxona daromad olishning kutilgan hajmidan kam miqdorda daromad olishi nazarda tutilmoqda. Bugungi kunda xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida likvidlik riskining ahamiyati, uning yuzaga kelish sabablari va oldini olish (minimallashtirish) masalalari yetarlicha tadqiq qilinmagan. Maqolada ushbu masalani yoritishga harakat qilamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiy adabiyotlarda moliyaviy barqarorlik tushunchasiga olimlar tomonidan bildirilgan turlicha yondashuvlar mavjud. Jumladan, I.A.Pavlovning fikriga ko'ra, korxona moliyaviy barqarorligining mohiyati "uning shunday moliyaviy holatidirki, unda korxonaning xo'jalik faoliyati uning barcha majburiyatlarini ta'minlashga imkon beradi" [1].

Rus olimlari tomonidan moliyaviy barqarorlik tadqiqot obekti sifatida keng o'rganilgan. Jumladan, G.V.Sa-viskaya tomonidan moliyaviy barqarorlikka xo'jalik yurituvchi subyektning o'zgaruvchan ichki va tashqi muhit sharoitida faoliyat ko'rsatishi va rivojlanishi, o'z aktivlari va passivlari muvozanatini saqlash qobiliyati, bu uning doimiy to'lov qobiliyati va maqbul darajada investitsion jozibadorligi kafolatlanishi degan fikrlar ilgari surilgan [2].

N.K. Vasileva boshchiligidagi bir guruh olimlar korxonalarning moliyaviy barqarorligini tahlil qilar ekanlar, asosiy e'tiborni korxona ixtiyoridagi mavjud aktivlar va ularning majburiyatlar bilan nisbatiga qaratishgan. Korxonalar moliyaviy barqarorligini tahlil qilish orqali korxonaning doimiy to'lovqobiliyati ehtimolligini baholash mumkin bo'ladi. Moliyaviy barqarorlik va likvidlik riskini tahlil qilishning asosiy vazifasi korxonalar xo'jalik faoliyatida uchrashi mumkin bo'lgan risklarni o'z vaqtida aniqlash, shuningdek korxonaning moliyaviy holatini oshirish va to'lov qobiliyatini yaxshilash uchun talab etiladigan zaxiralarni qidirib topishdan iborat.

V.R.Bank tomonidan korxonaning moliyaviy barqarorligiga maqbul risk sharoitida uzluksiz ishlash, yetarli rentabellik va majburiyatlarni o'z vaqtida to'lash qobiliyatini ta'minlaydigan moliyaviy resurslar, ularni taqsimlash va ishlatish holatini ifodalaydi degan ta'rif berilgan [3].

A.D. Sheremet korxonalarning moliyaviy barqarorligi qoniqarli balans tuzilishi bilan tavsiflanadi va iqtisodiy faoliyatning moliyaviy natijalarini aks ettiradi deya ta'kidlab, moliyaviy barqarorlikni korxona buxgalteriya balansida aks ettirilgan aktiv va majburiyatlarni o'zaro taqqoslash hamda ijobiy moliyaviy natijalarga erishish orqali yoritgan [4].

Moliyaviy barqarorlik va likvidlik riskining o'zaro bog'liqligi I.A. Pavlovaning ishlarida ham ko'zga tashlanadi. Uning fikricha, korxona moliyaviy barqarorligining mohiyati korxonaning shunday moliyaviy holatidirki, unda korxonaning xo'jalik faoliyati uning barcha majburiyatlarini ta'minlashga imkon beradi. Bu ta'rifdan ko'rinib turibdiki, korxonada aktivlar hajmi majburiyatlarni qoplash uchun yetarli bo'lganda moliyaviy barqarorligi ham talab darajasida bo'ladi [5].

Milliy iqtisodchi olimlarimiz tomonidan ham korxonalarning moliyaviy barqarorligi va likvidligiga to'xtalib o'tilgan.

Xususan, T.S. Malikov xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligini umumiy (avtonomiya koeffitsiyenti, qarz kapitalining konsentratsiyalashuvi koeffitsiyenti, qarz va o'z mablag'larining nisbati koeffitsiyenti) va nisbiy ko'rsatkichlari (zaxira va xarajatlarning o'z kapitali bilan ta'minlanganlik koeffitsiyenti, moliyaviy mustaqillik koeffitsiyenti, o'z kapitalining manyovrchilik koeffitsiyenti) holda moliyaviy koeffitsiyentlar asosida ifodalaydi [6].

M.Q.Pardayev va B.I.Isroilovlar esa moliyaviy barqarorlikni korxona o'z mablag'lari va barcha mablag'larning nisbati sifatida talqin qilishadi [7].

E.A.Akramov moliyaviy mustahkamlik tushunchasi va uning ko'rsatkichlarini tavsiya etgan, unga ta'sir etuvchi omillarni asoslab bergan. Shuningdek, u moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichining korxonaning moliyaviy holatini zaruriy bir xil darajada turishi va pasaymasligini ifodalovchi ko'rsatkich ekanligini ta'kidlaydi [8].

Bizning fikrimizcha, korxonaning moliyaviy barqarorligi – bu uning o'zgaruvchan ichki va tashqi muhitda faoliyat yuritish va rivojlanish qobiliyati, o'zining doimiy to'lovga layoqatligini va investitsion jozibadorligini saqlab qolish uchun aktiv va passivlarining muvozanatini saqlab qolishi bo'lib, maqbul risk darajasi sharoitida foyda va kapitalning o'sishiga asoslangan va korxona rivojlanishini ta'minlaydigan moliyaviy resurslari holatidir. Korxona moliyaviy barqarorligi uning butun moliyaviy-xo'jalik faoliyati jarayonida shakllanadi va daromadlarning harajatlardan barqaror oshishini o'zida aks ettiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida mutlaq va nisbiy ko'rsatkichlar, ma'lumotlarni guruhlash, mantiqiy tahlil, qiyosiy tahlil kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Likvidlik riski shunday risk turiki, bunda XYUS faoliyatida moliyaviy majburiyatlarini, moliyaviy aktivlar bo'yicha to'lovlarni bajarish jarayonida muammolar yuzaga keladi.

Bundan tashqari, likvidlik riski korxonaning ma'lum bir sanada o'zining moliyaviy majburiyatlari (mol yetkazib beruvchilarga kreditorlik qarzi, kreditlar bo'yicha majburiyatlar)ni o'z vaqtida va to'liq hajmda bajara olish imkoniyatining kamayishi bilan bog'liqdir.

Likvidlik riskining ikki turi kuzatiladi:

- Bozor likvidligi riski – majburiyatlarni bajarish maqsadida aktivlarning o'z vaqtida pulga aylana olmasligi hisoblanadi. Bunda aksariyat holatlarda aktivlar chegirma asosida realizatsiya qilinishi natijasida zarar ko'rish holatlari uchraydi. Aktivlar bozor holati, ya'ni unga talabning yo'qligi tufayli talab etilgan vaqtda pulga aylanmaslik holati kuzatiladi;

- Balans likvidligi riski – aktivlar qiymati majburiyatlarni bajarish uchun yetarli bo'lmaganda yuzaga keladi.

Likvidlik riski korxonalarning moliyaviy barqarorligi bilan chambarchas bog'liq.

Moliyaviy strategiyani to'g'ri shakllantirish korxonalar faoliyati samaradorligini oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, moliyaviy barqarorlik korxona faoliyatini moliyalashtirish manbalariga bevosita bog'liq. Shu munosabat bilan alohida ta'kidlash lozimki, iqtisodiy tizimning eng muhim tarkibiy qismi hisoblangan korxonalarning moliyaviy barqarorligi mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishishda muhim ahamiyatga ega. Chunki, moliyaviy barqarorlik va unga erishish xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyat yuritish qobiliyatini ta'minlashning garovi hamda uning mustahkam mavqe'ga ega bo'lishining asosi sifatida xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, moliyaviy barqarorlik, korxonaning o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi moliyaviy imkoniyatlarini aniqlash muhim iqtisodiy muammolar jumlasiga kiradi. Korxona faoliyatida moliyaviy barqarorlikni baholash usullarining chegaralari va ularning butun tizimidan eng samarali foydalanish imkoniyatlari, ko'rsatkichlar algoritmi va ularni talqin etish, mulkchilik va tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning mezonlarini tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

Professor T.M.Malikovning fikricha, xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligi quyidagilar bilan tavsiflanadi:

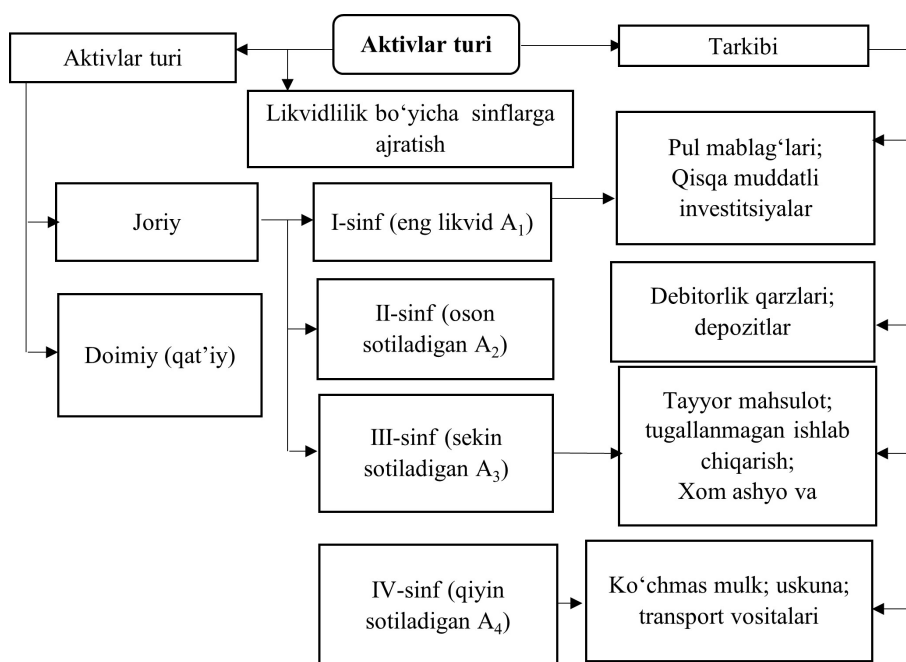
- tashqi qarz manbalardan moliyaviy mustaqillik;
- moliyaviy resurslardan erkin va samarali foydalanish borasida XYUSning qobiliyati;
- xo'jalik faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan o'z mablag'lari miqdorining XYUSda barqaror mavjudligi [6].

Korxonalar moliyaviy barqarorligini tahlil qilish va baholash asosida nafaqat korxonalar moliyaviy resurslarini samarali shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish, balki bu jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni ham aniqlab, ularning salbiy ta'sirini minimallashtirish yotadi. Moliyaviy barqarorlik hamda likvidlik riskining tahlili tahlil qilinayotgan davr mobaynida korxonalar o'zining moliyaviy resurslarini quyidagi vazifalarni yechish uchun o'z vaqtida va qanchalik to'g'ri boshqarganligini aniqlashga imkon beradi:

- yuqori talabga ega mahsulotni ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash;
- mahsulot realizatsiya qilinishining uzluksizligini ta'minlash;
- innovatsion asosda ishlab chiqarish bazasini kengaytirish va modernizatsiyalash.

Korxona moliyaviy barqarorligi va likvidlik riskini tahlil qilishda moliyaviy barqarorlik holatini ifodalovchi moliyaviy koeffitsiyentlarga tayanish muhim ahamiyatga ega. Korxonaning moliyaviy barqarorligini baholashda va ular orqali risk darajasini aniqlashda birinchi navbatda likvidlik ko'rsatkichlarining o'zi, shuningdek rentabellik, to'lovga qobiliyatlilik, foydalilik, aktivlar va korxona (aksionerlik kapitali)dan foydalanishni aks ettiruvchi bir guruh ko'rsatkich (koeffitsiyent)lardan foydalaniladi.

Aktivlarning likvidlik darajasi bo'yicha guruhlanishi 1-chizmada keltirilgan.

1-chizma: Likvidlik darajasi bo'yicha korxona aktivlarining guruhlanishi

Korxona balans likvidligini baholash maqsadida balans aktiv va passiv ko'rsatkichlarini quyidagi ikki xususiyatiga ko'ra guruhlash va ularni taqqoslash likvidlik riskining darajasini aniqlashga imkon beradi:

- Likvidlikning pasayish darajasi bo'yicha (aktiv);
- Qoplash muddati darajasi bo'yicha (passiv).

Aktivlarni pul mablag'lariga aylanish tezligi bo'yicha hamda passivlarni qaytarish muddatidan kelib chiqib guruhga ajratish mumkin [1-chizmada keltirilgan ($A_1 - A_4, P_1 - P_4$)].

Balans likvidligini aniqlashda balans aktiv va passiv guruhlar o'zaro taqqoslanadi. Balans mutloq likvidligi shartlari quyidagicha bo'ladi:

$$\begin{aligned} A_1 &\geq P_1; \\ A_2 &\geq P_2; \\ A_3 &\geq P_3; \\ A_4 &\leq P_4. \end{aligned}$$

Agar yuqorida keltirilgan birinchi uchta tengsizlik bajarilsa, demak balans mutloq likvid hisoblanadi. To'rtinchi tengsizlik esa balanslashtirish ma'nosini beradi, ya'ni ushbu tengsizlikning bajarilishi korxonada o'z aylanma mablag'larining borligini anglatadi va biz buni quyidagicha ifodalaymiz:

$$O'am = O'mm - Avq,$$

Bu yerda:

$O'am$ – o'z aylanma mablag'larining mavjudligi;

$O'mm$ – o'z mablag'lari manbai (balans passivi I-bo'limi jami);

Avq – asosiy vositalar va quyilmalar (balans aktivi I-bo'limi jami).

Agarda yuqorida keltirilgan tengsizliklardan birortasi qayd etilgan optimal variantdan chetlashsa, unda balans likvidligi uning absolyut likvidligidan farqlanadi va natijada korxonada likvidlik riski yuzaga kelayotganligidan dalolat beradi (1-jadval).

1-jadval: Korxonalarda balans likvidligi asosida likvidlik riskini baholash

Likvidlik holatining turlari			
Shartlar			
$A_1 \geq P_1;$	$A_1 < P_1;$	$A_1 < P_1;$	$A_1 < P_1;$
$A_2 \geq P_2;$	$A_2 \geq P_2;$	$A_2 < P_2;$	$A_2 < P_2;$
$A_3 \geq P_3;$	$A_3 \geq P_3;$	$A_3 \geq P_3;$	$A_3 < P_3;$
$A_4 \leq P_4$	$A_4 \approx P_4$	$A_4 \approx P_4$	$A_4 > P_4$
Mutloq likvidlik	Yo'l qo'yiladigan likvidlik	Buzilgan likvidlik	Krizisli likvidlik
Likvidlik riskini baholash			
Risksiz zona	Yo'l qo'yiladigan risk zonasi	Kritik risk zonasi	Katastrofik risk zonasi

Nazariy jihatdan aktivlarning biror guruhida yetishmovchilik kuzatilsa, u boshqa guruh aktivlari bilan qoplashi mumkin. Ammo amaliyotda past likvidli aktivlar tez likvidli aktivlarning o'rnini bosa olmaydi.

- A_1-P_1 va A_2-P_2 aktiv hamda passivlar guruhining taqqoslanishi korxonaning joriy likvidligini aks ettirib, yaqin orada uning to'lovga qobiliyatligi (to'lovga qobiliyatsizligi)dan dalolat beradi;
- A_3-P_3 tengsizligi esa istiqbolli likvidlikni aks ettiradi va unga tayanib korxonaning uzoq muddatli to'lovga qobiliyatligi bashorat qilinadi.

Korxona balansining likvidligi likvidlikni aniqlashning an'anaviy ko'rsatkichlari asosida tahlil qilinadi va olingan natijalardan kelib chiqib balansning absolyut likvidlikning barcha mezonlariga qay darajada javob berishini aniqlash imkoniyati yaratiladi. Natijada korxona davr boshi va davr oxirida nafaqat passivlarning balansda qayd etilgan majburiyatlarning istalgan turi bo'yicha majburiyatlarini, balki quyida keltirilgan majburiyatlarni ham qoplay oladi:

- Ishlab chiqarilayotgan tovarlar bo'yicha yuzaga kelgan majburiyatlar (sifatni oshirish, reklama, iste'molchilarning tomonidan yuqori baholanishi, raqobatchilarga nisbatan iste'mol sifatlarini oshirish va h.k.);
- Servis bo'yicha majburiyatlar (servisning o'z vaqtidaligi va to'liqligi, servisning jozibadorligi, sotuvdan keyingi servisning yo'lga qo'yilganligi va h.k.);
- Narx bo'yicha majburiyatlar (tovarning iste'molchilar tomonidan yuqori baholanganda, yuqori sifat va to'liq servisdan narxning jozibadorligi va h.k.) va b.

Investitsiyalarning likvidlik darajasini baholashning uslubiy jihati bunday baholashni mutlaq va nisbiy ko'rsatkichlar orqali amalga oshirishni talab etadi.

Likvidlikni baholashning asosiy mutlaq ko'rsatkichi bo'lib mavjud investitsiya obektini amalga oshirishning mumkin bo'lgan davri hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich quyidagicha aniqlanadi:

$$ULd = Kd - Td$$

ULd – investitsiya obektining umumiy likvidlik davri;

Kd – investitsiya obektini pul mablag'iga konversiya qilish mumkin bo'lgan umumiy davr, kunlarda;

Td – investitsiya obektini mutloq likvidlik bilan pul mablag'iga konversiya qilishning texnik davri, odatda 7 kun olinadi.

Investitsiya darajasini baholashning asosiy nisbiy ko'rsatkichi bu ularning likvidlik ko'rsatkichi hisoblanib, quyidagicha aniqlanadi:

$$LKi = \frac{T_d}{K_d}$$

Bu yerda: LKi – investitsiya likvidligi ko'rsatkichi;

T_d – investitsiya obektini mutloq likvidlik bilan pul mablag'iga konversiya qilishning texnik davri, odatda 7 kun olinadi.

K_d – investitsiya obektini pul mablag'iga konversiya qilish mumkin bo'lgan umumiy davr, kunlarda.

Likvidlik omilini e'tiborga olgan holda investitsion operatsiyalarning kerakli daromadlik darajasini shakllantirishning uslubiy vositasi "daromadlik-likvidlik" shkalasini aniqlovchi quyidagi ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligiga asoslanadi:

1. Likvidlik uchun talab etiladigan mukofot darajasini aniqlash quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$M_l = \frac{UL_d \times d_{ml}}{360}$$

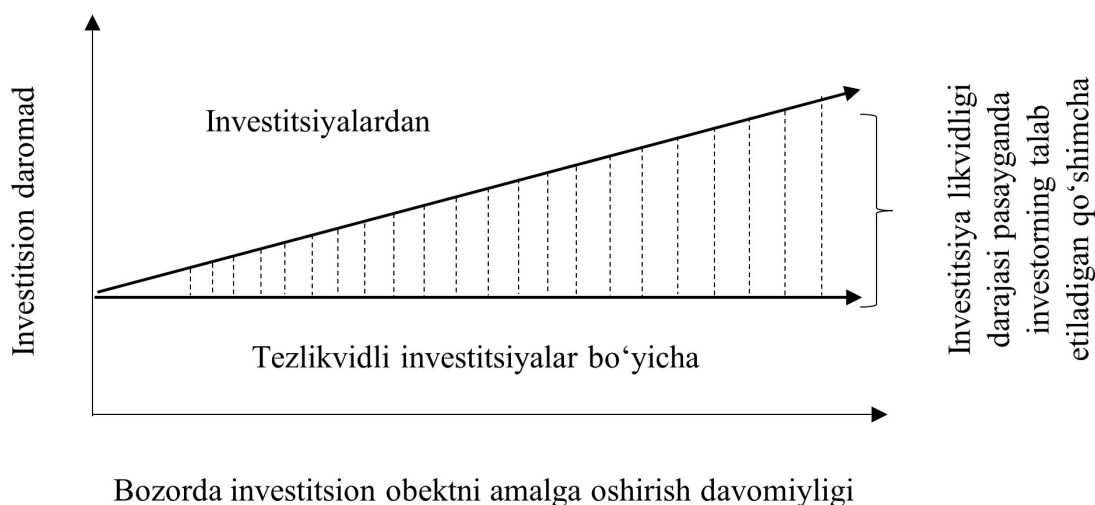
Bu yerda:

M_l – likvidlik uchun talab etiladigan mukofot darajasi, % da;

UL_d – investitsiya obektining umumiy likvidlik davri;

d_{ml} – mutlaq likvidlikka ega investitsion obektlar bo'yicha o'rtacha yillik daromadlik darajasi, %da.

Investorning iqtisodiy xulq-atvori barcha boshqa sharoitlar teng bo'lganda yuqori likvidli investitsion obektlarni tanlashga yo'naltirilgan bo'ladi, bu esa unga investitsiya portfelini boshqarish jarayonida moliyaviy resurslar bilan manevr qilish imkonini beradi. Investor o'rta va past likvidli investitsiya obektlarini tanlashdan manfaatdor bo'lishi uchun u qo'shimcha investitsiya daromadi shaklida ma'lum rag'batlantirishga ega bo'lishi kerak. Investitsiya obektining likvidlik darajasi (koeffitsiyenti) qanchalik past bo'lsa, investitsiya daromadi yoki likvidlik mukofoti miqdori shunchalik yuqori bo'lishi kerak. Bu bog'liqlikni quyidagi chizma orqali ifodalaymiz:

2-chizma: Investitsiya obekti likvidlik darajasining investitsiya daromadi yoki likvidlik mukofoti miqdoriga ta'siri

2. Likvidlik omilini hisobga olgan holda talab etiladigan umumiy daromadlik darajasi (dul) ni aniqlash quyidagi formula asosida amalga oshiriladi:

$$d_{ul} = d_{ml} + M_l$$

bu yerda:

d_{ul} – likvidlik omilini hisobga olgan holda talab etiladigan umumiy daromadlik darajasi;

d_{ml} – mutlaq likvid investitsion loyiha (vosita) bo'yicha o'rtacha yillik daromadlik darajasi, %da;

M_l – likvidlik uchun talab etiladigan mukofot darajasi, % da.

Likvidlik omilini hisobga olgan holda pul mablag'lari qiymatini baholashning uslubiy vositasi taqqoslanuvchi va talab etiladigan likvidlik darajasini ta'minlovchi investitsion oqimlarni shakllantirish imkonini beradi.

Likvidlik omilini hisobga olgan holda pul mablag'larining o'sish qiymatini baholashda quyidagi formuladan foydalanamiz:

$$FV_l = D_{o'd} * [(1 + d_{ml}) * (1 + M_l)]^n$$

Bu yerda:

FV_l – likvidlik omilini hisobga olgan holda moliyaviy vosita (pul mablag'lari)ning kelajakdagi (o'sish) qiymati;

$D_{o'd}$ – mutlaq likvid investitsion loyiha (vosita) bo'yicha o'rtacha yillik daromad darajasi, o'nli kasrda ifodalangan;

d_{ml} – mutlaq likvidlikka ega investitsion obektlar bo'yicha o'rtacha yillik daromadlik darajasi, %da;

M_l – likvidlik uchun talab etiladigan mukofot darajasi, o'nli kasrda ifodalangan;

n – umumiy shartlangan muddat davomida har bir to'lov amalga oshiriladigan davrlar soni.

Likvidlik omilini hisobga olgan holda pul mablag'larining joriy qiymatini baholashda quyidagi formuladan foydalanamiz:

$$D_{o'd} = \frac{FV_l}{[(1 + d_{ml}) * (1 + M_l)]^n}$$

$D_{o'd}$ – likvidlik omilini hisobga olgan holda pul mablag'larining joriy qiymati (mutlaq likvid investitsion loyiha (vosita) bo'yicha o'rtacha yillik daromad darajasi), o'nli kasrda ifodalangan;

FV_l – likvidlik omilini hisobga olgan holda moliyaviy vosita (pul mablag'lari)ning kelajakdagi (o'sish) qiymati;

d_{ml} – mutlaq likvidlikka ega investitsion obektlar bo'yicha o'rtacha yillik daromadlik darajasi, %da;

M_l – likvidlik uchun talab etiladigan mukofot darajasi, o'nli kasrda ifodalangan;

n – umumiy shartlangan muddat davomida har bir to'lov amalga oshiriladigan davrlar soni.

Misol: Mijoz bankka 1000 AQSH dollari miqdoridagi mablag'ni 60 kunga muddatli omonatga joylashtirdi. Agar talab qilib olingungacha daromad darajasi 1,5 % bo'lsa, konversiyaning umumiy davri, quyilmaning likvidlik koeffitsiyenti, likvidlik uchun mukofot darajasi, likvidlik omilini hisobga olgan holda umumiy daromadlik darajasi va quyilmaning kelajakdagi o'sish qiymatini aniqlang.

Quyilma 60 kunga qo'yilganligi sababli, investitsiya obektini pul mablag'iga konversiya qilish mumkin bo'lgan umumiy davri $K_d = 60$ bo'ladi. Unda konversiyaning umumiy davri $UL_d = K_d - T_d = 60 - 7 = 53$ kun,

$$\text{Investitsiyalar likvidlik koeffitsiyenti } LKi = \frac{T_d}{K_d} = \frac{7}{60} = 0,117.$$

Likvidlik uchun talab etiladigan mukofot darajasi quyidagicha

$$M_l = \frac{UL_d \times d_{ml}}{360} = \frac{53 \times 1,5}{360} = 0,221 \%$$

(omonat 60 kundan keyin to'lanishi kerak, ya'ni iuyilma likvidligi yuqori, likvidlik mukofoti darajasi esa past). Likvidlik omilini hisobga olgan holda talab etiladigan umumiy daromadlik darajasi

$$d_{ul} = d_{ml} + M_l = 1,5 + 0,221 = 1,721\%.$$

Omonat muddati 60 kun, ya'ni $n = 60$ kun = 0,167 yil, likvidlik omilini hisobga olgan holda o'sish qiymati

$$FV_l = 1000 * [(1 + 0,015) * (1 + 0,00221)]^{0,167} = 1000 * 1,01724^{0,167} = 1002,85 \text{ AQSH dollarini tashkil etadi.}$$

XULOSA VA TAKLIFLAR

Demak, korxonalarining moliyaviy barqarorligi ko'p jihatdan moliyaviy koeffitsiyentlar orqali aniqlanadi. Moliyaviy koeffitsiyentlarni baholash va tahlil qilish korxonaning absolyut moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarini baholashni yanada kengaytirib, bu orqali likvidlik riskining oldini olishga ko'maklashadi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, O'zbekiston amaliyotida xo'jalik yurituvchi subyektlar, ayniqsa korxonalar moliyaviy holatini kompleks o'rganish amaliyotida moliyaviy barqarorlik va likvidlik riskini o'zaro bog'liqlikda tahlil qilishga juda kam hollardagina murojaat qilinadi. Birorta manbada korxona xo'jalik yurituvchi subyektlar ma'lumotlari asosidagi real tahliliy ma'lumotlarni deyarli uchratmaymiz. Bu holat moliyaviy ko'rsatkichlarning yillar kesimidagi dinamik o'zgarishlarida ham kuzatiladi.

Shu sababli, korxonada moliyaviy barqarorlik va likvidlik riskini tahlil qilishda quyidagilarga alohida e'tibor berish lozim:

- chop etiladigan manbalarda ko'rsatkichlarning hisob-kitoblarida ma'lumotlar moliyaviy hisobotlarning aynan qaysi shakli va satrlaridan olinganligini aniq ko'rsatish lozim. Shu orqali ularning aniqligini va bir xilligini ta'minlash mumkin;
- milliy kredit bozorida korxonani tanlash, ya'ni uning moliyaviy holatini baholash orqali tegishli qarorni qabul qilish uchun maxsus yo'riqnoma ishlab chiqish lozim. Ushbu yo'riqnomada lizing munosabatlarida korxonalar faoliyatining o'ziga xosligi, faoliyat sohasi, lizing muddati kabi omillardan kelib chiqib, korxonaning moliyaviy holatini aniqlash imkonini beradigan zaruriy ko'rsatkichlarni aniq belgilab o'tish lozim.

Adabiyotlar:

1. Pavlova I.A. Analiz i prognozirovaniye finansovoy ustoychivosti organizatsii s uchetoj jiznennogo sikla na osnove integralnogo pokazatelya // Finansoviy menedjment. 23 (263) – 2007.
2. Savitskaya G.V. Analiz xozaystvennoj deyatel'nosti predpriyatiya: uchebnyk. – 5-ye izd., pererab. I dop. – M.: INFRA-M, 2009. 536 s.
3. Bank V. R. Finansoviy analiz: ucheb. posobiye. / Bank S. V., Taraskina L. V. – M.: TK Velbi, Izd-vo Prospekt, 2006. – 344 s.
4. Sheremet A.D. Teoriya ekonomicheskogo analiza: Uchebny kurs. – 2-ye izd., pererab. i dop. – M.: INFRA-M, 2009. – 365 s.
5. Pavlova I.A. Analiz i prognozirovaniye finansovoy ustoychivosti organizatsii s uchetoj jiznennogo sikla na osnove integralnogo pokazatelya // Finansi i kredit. – 2017 g. 23 (iyun). – s. 71-75.
6. Malikov T.S., Olimjonov O.O. Moliya. Darslik / Toshkent Moliya instituti. – Toshkent: 2019. – 969 b.
7. Pardayev M.Q., Isroilov B.I. Moliyaviy tahlil: (Uslubiy ko'rgazmalar va tavsiyalar albomi). – T.: Iqtisodiyot va huquq dunyosi, 1999. – 197 b.
8. Akramov E.A. Korxonalarning moliyaviy holati tahlili. – T.: Moliya, 2003. – B. 64-85.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.